

יום א' ג' כסלו תשנ"ו

פס באר הגולה

ג מהר"ק שיש קי
ס מהרי"ל מהר"ר
ישראל סימן רמג

הלכות ברכות סימן נה נו

קדם יום טוב או לא, כל שלא יחזר ביום טוב (מהר"ל סימן ק"ז): **כב** ילא היו בופין להשפיר להשלים מנזן פי אם (ע) בזמנים הנוראים, ובגון שאין חסרים פי אם אהד או שנים; אלא אם כן מנהג קבוע ומפרסם בעיר לכה להשפיר אפלו בהסרון שלשעה או ארבעה. אם יש מנזן (עא) מיושב העיר, בופין (עב) לשפיר חזן: הגה וכן במקום שאין מנזן תמיד בבית הכנסת (יט) כופין זה את זה בקנסות שבוואו תמיד מנזן בבית הכנסת, שלא יתבטל (עג) התמיד (תשובת ריב"ש סימן תקי"ח). ועין לקמן ריש סימן ק"ן אם כופין זה את זה לבנות בית הכנסת:

נו דין ענינת הקדיש על ידי הקהלה, ובו ה' סעיפים:

א (א) ייש לבנן בענינת (ב) [א] (ב) הקדיש: הגה (ג) ולא יפסיק בין יתא שמה רבא

א שבת קיט לפרוש
רש"י שם ורבו יונה
פסק ג וברכות

שערי תשובה

[ב] הקדיש. עב"ט. וכמב בבר"י בשם מהרי"ל מולכו בהשבות כח"י, קשם

באר היטב

להניח ביתם ורכושם, מ"א ע"ש. כ' מהר"ל בהשבות סי' קיד: אם הוא אגוס שאינו רשאי לבוא במדינה פטור אפלו הגיע כבר זמן הרגל, ודוקא אם הוא אגוס כמש, אבל אם מחמת חובת מוון או פשיעה לא יוכל לבוא לא יפסידו חבריו חלקם. וכל זה לענין השלמת המנזן ושכירות חזן, אבל אחריו לא דמי לכל הגי, עין לקמן סימן תרנח סעיף ט ומה שכתבנו שם. (עב) ישושים הצריכים לשפיר מנזן חזן, ויש סביבות שרגילין לבוא שם גם כן עם בני ביתם, אין צריכין לתן כלום להישוב, דאי בעו ילכו לעיר אחרת שיש שם מנזן בלעדס, ולא היו צריכין לתן כלום אפלו לשכירות השליח צבור, כיון שגם בלעדס הם צריכין לשפיר להם שליח צבור: **כב** (ע) בזמנים הנוראים. רוצה לומר, אם יש שמונה או תשעה אנשים, יכולים לכך אחד לחברו שלא להשאר פה להתפלל ביחודה, אבל אם מי מהן רוצה לילך למקום אחר שיש בה מנזן (עג) אין יכולין לכפו כלל: (עא) מיושבי העיר. אפלו אין דר בעיר (עד) רק שלשה או ארבעה בעלי בתים, אם יש להם משרתים ומלמדים למלאכת המנזן: (עב) לשפיר חזן. כדי שיוציאם ידי חובתם בכרכו וקדשה וכהאי גונא, ואפלו (עג) כל השנה כופין זה: (עג) התמיד. כי כיון שיש מנזן בעירם חל עליהם חובת המצוה⁶³. ובהלכות קטנה (עו) יש לכך הפחיתים ובלומדים שילכו לבית הכנסת⁶⁴ במקום שאין מנזן תדיר⁶⁵, כי זמן תורה לחוד; ודוקא קהלות גדולות, אז יש ללומדים להתפלל במקום למודם, שיש בלאו הכי בבית הכנסת צבור, מה שאין פן בקבוץ קטן כזה. אמרו חז"ל, שרפי אלעזר בא לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה, וסחרר עברו והשלימו לעשרה כדי להוציא רבים ידי חובתם בקדשה. מזה למד דכל שבין שלא יתעצל האדם בטרחה בעלמא לקבץ מנזן לתפלה. וכמה גדולה היא מצות האיש שדירתו במקום קבוץ קטן, כשרואה לקבץ תמיד המנזן כדי שלא יתבטל התמיד, כי אפלו מי שהוא רק מעשרה הראשונים, אמרו חז"ל שוטל שר נגד כל הבאים אחריהם, קל וחומר זזה שהוא עמל לקבצם גם כן. ואמרו חז"ל: כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו:

וכ"ז לענין חלקם. וכ"ז לענין מנזן, אבל לענין אחריו עין לקמן סימן תרנח סעיף ט, עמ"א. ישושים הצריכים לשפיר מנזן חזן ויש סביבות שרגילין לבוא ג"כ שם עם בני ביתם א"צ לתן כלום להישוב, דאי בעו ילכו לשפיר במקומן או ילכו לעיר אחרת, עמ"א: (יט) בופין זה את זה בקנסות. אע"פ שיתבטלו מלמודם בשביל זה, מהר"ש. ועין לעיל סימן כה סעיף קטן ב מה שכתבתי בשם מהר"ם לופלין: (ב) הקדיש. כתוב בספר חסידים כעשה בחסיד א' שראה לחסיד אחר במותו ופניו מורקות, א"ל למה פניך מורקות, א"ל מפני שהייתי מדבר

משנה ברורה

אחד שראה לחסיד אחר במותו ופניו מורקות, אמר לו: למה פניך מורקות? אמר לו: מפני שהייתי מדבר בשעה שהשליח צבור היה אומר ויכלול⁶⁶ ובקבת "מגן אבות" וב"יתגדל". ובכספר משה משה סימן תיא הביא בשם מדרש, שחכם אחד נהנה לתלמידו בחלום, וראה התלמיד שהיה לו פתם במצחו, ואמר לו: מפני מה ארע לך פך? אמר לו: מפני שלא הייתי נזהר מדבר בשפתון היה אומר קדיש. ואפלו להרהר בדברי תורה אסורה⁶⁷ בשעה שהחזן אומר קדיש, מפני שצריך לבנן תרבה בענינת הקדיש⁶⁸ (פרי חדש). ואין חלוק בין קדיש על תנ"ך או אגדה או משניות (פמ"ג): (ב) הקדיש. נסח הקדיש "יתגדל ויתקדש"⁶⁸, (ג) שהוסד על-פי המקרא "והתגדלתי והתקדשתי" האמור (ביחזקאל לח) לענין מלחמת גוג ומגוג, שאז יתגדל שמו של הקדוש ברוך הוא, ודקתיב "ביום שהוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". ויאמר הדלת ד"יתגדל ויתקדש" (ג) בצירי, כי הוא עברי ולא תרגום [עין בבית יוסף]; ולא בשני שראין כאלו הם והגמיל בשוא, אלא הגמיל בפתח. וידיש (ד) הגמיל ד"יתגדל" דלא לשפתמע "יתגדל" לשון ערף, תרגום ערף: קול. ולא ידאיש ביותר הבי ד"יתברך". ויתחף היטב הה ד"יתתהלל". "די ברבא" שפי תבות הן. אחר תבות "כרעותה" יפסיק קצת, דתבות אלו קאי אלמעלה על "יתגדל". בזמן קריב ואמרו אמן, נכון שיאמר השליח צבור (ה) בבת אחת ולא יפסיק ביניהם, כי נוהגים שאין הקהל עונים אמן עד שיאמר השליח צבור אמן. אם (ו) השליח צבור מאריך תרבה בנגון של "ואמרו אמן", לא ימתינו עליו בענינת האמן. כשאומר העונה "אמן יהא שמה רבא" (ו) יפסיק קצת בין אמן ל"יהא שמה רבא", וכהאי גונא בין אמן ל"מודים", כי תבת אמן קאי ענינה על הש"ץ, וי"הא שמה רבא" הוא מאמר בפני עצמו. "יהא שמה רבא וכי" הוא תרגום של "יהא שמו הגדול מברך לעולם ולעולמי עולמים" (ב"י וכפי" ר"ן). "שמה" בלי יוד⁶⁹, גם בלי מפיח ה"א [ט"ז]. ומדברי הפרי מגדים משמע ששוב יותר לומר במפיח ה"א. "מברך" (ח) בקמץ תחת הבית ופתח תחת הריש. "לעלם" בקמץ תחת העין. "ולעלמי" ברי"ו. וצריך הש"ץ גם כן לומר בלחש "יהא שמה רבא" וכי⁷⁰, (ט) ולא יאמר עוד הפעם אמן, רק יתחיל "יהא שמה" וכי. אחר כך יתחיל "יתברך" וכי (י) בקול רם⁷¹. ויש בו שמונה לשונות של שבת, (יא) כנגד שבועה רקיעים ותרקיע שעל גבי ראשי החיות, ובתחלה אומר "יתגדל ויתקדש" שהם שני לשונות של שבת, שהם בסף הכל עשרה לשונות של שבת, כנגד עשרת הדברות. "מן כל ברכתא" שלש תבות: (יב) וכימים שוכופלים הקדישים "לעלא ולעלא" אין לומר רק "מכל ברכתא", כדי שלא יהא בסף הכל רק כ"ח תבות: (ג) ולא יפסיק. עין בפרי מגדים

שער הציור

(עג) טגן אברהם: (עג) מוכח מהנהגות מימוני ופשוט: (עד) אליה רבה: (עה) אהרונים: (עו) אליה רבה בשם הירישה: (פ) בית יוסף סימן קכה: (צ) טור: (ד) פרי מגדים: (ז) אליה רבה ופרי מגדים: (ח) אליה רבה. ועין בספה ל"ט ועין במגן אברהם בסעיף קטן ב. ולקח פתחיו רק נכון: (י) טגן אברהם ופרי מגדים לקמן בסימן קכד: (י) אהרונים: (כ) מגן אברהם: (כג) אליה רבה ופרי מגדים ונדר המים: (ד) טור: (ה) בית יוסף: (ז) שערי תשובה:

הלכות ברכות סימן נו

ביאורים ומוספים

הוא עד אחר אמנן של דאמירן בעלמא, אבל על אמנן שלאחר מכן לא יענה. וביאר שם הטעם, משום שעניית האמן עד דאמירן בעלמא היא חובה, ומכאן ואילך אינו אלא מנהג.

[משנ"ב ס"ק ח]

אָלָא שְׁפָל קַדִּישׁ שְׁתַּפְּסוּ מַעֲמָדָא, כְּגוֹן לְאַחַר הַלֵּל, לֹא יֵשֵׁב עַד שְׁיַעֲבֹדָה⁽¹⁶⁾.

16) ומדובר באופן שעמד מחמת דין עמידה של תפילה, אבל בעמד מחמה דין אחר, כגון מדין מפני שיבה תקום, לא נתפרש דינו. והכף החיים (ס"ק בא) כתב שלעולם צריך להישאר לעמוד כיון שכבר עומד. והוסיף שרוקא אם עמד מלא קומתו, ולא כשקם מעט לשם הידור בעלמא.

[משנ"ב ס"ק ט]

אָפְלוּ אִם כָּא בְּעַת גְּמֵר עֲנִית "אָמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא" דְּהִינּוּ שְׂאוּמְרִים "מְבַרְךָ"⁽¹⁷⁾.

17) ולענין דין אמנן יתומד, כתב לקמן (סי' קכד ס"ק לד) שלענות אמנן לאחר תוך כדי דיבור לברכה הרי זו אמנן יתומה ולא יענה. ושיעור תוך כדי דיבור, יש אומרים שלש תיבות ויש אומרים ארבע תיבות [וראה מה שביארנו בזה לקמן שם]. ותיבת מברך שכתב כאן, היא התיבה הרביעית, שהרי תיבת אמנן היא מכלל הברכה, וכמו שכתב לקמן (שם ס"ק מב ובביה"ל ס"ח ר"ה מיד).

[משנ"ב שם]

וְאִם כָּא בְּעַת שֹׁרֵב הַצִּיבּוֹר אוֹמְרִים "אָמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא"⁽¹⁸⁾ יֵאמֵר גַּם־כֵּן עֲמָהֶם "אָמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא"⁽¹⁹⁾.

18) אבל אם רק מיעוט הציבור אומרים, והרוב כבר גמרו לענות, כתב בביה"ל לקמן (סי' קכד ס"א ד"ה וקידם) שצריך עיון למעשה, ולכן כתב כאן הדין רק כשרוב הציבור עדיין אומרים.

19) ואף שכבר כלתה אמירת הש"ץ, כתב לקמן (שם ס"ק מב) שאמירת הציבור היא גם כן חלק מכלל הברכה.

[משנ"ב ס"ק י]

דְּבִשְׁעָה שְׂאוּמְרֵי הַחֲזָן "יְתַגְדֵּל" צְרִיף לְשִׁמְעֵי וְלְשִׁתְּלֵי, כְּמִבְאֵר בְּרִישׁ סִימָן קכ"ה⁽²⁰⁾.

20) ואפילו יש מנין מלבדו ששומעים ומאזינים לש"ץ, כתב שם (ס"ק א) שגם כן אכור, כי כל אחר שנמצא בבית הנסות חייב לשתוק ולהאזין לש"ץ ואחר כך לענות אחריו.

[משנ"ב ס"ק יב]

אָבֵל אַחַר "יְתַגְדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא" הַמְּנַהֵג⁽²¹⁾ לְעֲנוֹת אָמֵן.

21) ולענין דברים שאמירתם היא מנהג, כתב לקמן (סי' סו ס"ק יז) שאין לענות אותם באמצע הפרק של קריאת שמע וברכותיה.

[משנ"ב ס"ק ה]

וּמְכַל מְקוֹם לֹא יִתֵּן קוֹלוֹת גְּדוּלוֹת שְׁתִּלּוּצְצוּ עָלָיו בְּנֵי־אָדָם יִגְרֹם לָהֶם חֲטָא⁽¹²⁾.

12) ולענין עניית אמנן, ברכו ודימון, כתב לקמן (סי' קכד ס"ק מז) שאסור מדינא לעונה להגביה את קולו יותר מן המברך, ונלמד מהפסוק 'גדלו לה' אתי תרוממה שמו יחדיו'. אמנם לענין עניית 'אמן' יהא שמייה רבא', התפק הפמ"ג (משב"ז ס"ק א) אם מותר לענות בקול רם אפילו יותר מהש"ץ. וטעם הדבר, כיון שרק לענין שבח נאסר על העונה להגביה את קולו יותר מהמברך, אך לא כשעונה על בקשה. והגשר החיים (ח"א פ"ל אות ה ס"ק יג) כתב שמותר להגביה את קולו בעניית 'אמן' יהא שמייה רבא, וכן דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ו ס"ט), מאירך, הדברי חמודות (ברכות פ"ג אות טב) והא"ר (ס"ק ב) והכף החיים (ס"ק ט) כתבו שלא יגביה את קולו כשעונה 'אמן' יהא שמייה רבא, והגר"ח קניבסקי (דולה ומשקה עמ' פד) כתב שרק ביהא שמייה רבא יגביה את קולו, אבל בתיבת 'אמן' לא יגביה את קולו יותר מהאומר קדיש, וראה מה שכתבנו לקמן סי' קכד שם וסי' קמא ס"ק יז.

ואם מגביה קולו כדי לזרו את העם שיענו גם הם, כתב לקמן המשנ"ב (סי' קכד שם) שבכל ענין מותר להגביה את קולו יותר מהמברך.

[משנ"ב ס"ק ו]

כְּשִׁשׁוּמַע שְׁתִּיהֶם כְּאָחֵד יַעֲבֹד "אָמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא"⁽¹³⁾.

13) אמנם אם כבר שמע קדיש, וקדושה עדיין לא שמע, כתב לקמן (סי' קכה ס"ק ח) שמוטב שיענה קדושה כדי לצאת ידי חובה. אבל אם יודע שלאחר מכן ישמע קדושה, אף שעדיין לא ענה קדושה, כתב הכף החיים (ס"ק ה) שיענה לקדיש.

ואם במנין שבו מתפלל הגיעו לקדושה ושומע באותו זמן קדיש ממנין אחר, כתב הכף החיים (שם) שצריך לענות קדושה, שמצוה בשעחה עדיפה, וכאן הוא מקומה של הקדושה.

[משנ"ב שם]

אָסוּר לְהַפְסִיק בְּאֲמֵצַע "אָמֵן יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא" כְּשִׁשׁוּמַע קְרִישָׁה, וְלְהַפְּסֵן צְרִיף עֵינָיו⁽¹⁴⁾.

14) אמנם לקמן (סי' קכה ס"ק ח) כתב בשם הפמ"ג שלא יפסיק לענות 'אמן' יהא שמייה רבא' עד שיאמר קדיש עלש פעמים עד 'מלא כל הארץ כבודו', ואם לאחר מכן שמע קדיש, או יענה 'אמן' יהא שמייה רבא.

[משנ"ב ס"ק ז]

שִׁישׁ לְעַמֵּד עַד אָמֵן שְׁלֵאֲחַר "יְתַבְרַךְ וְכוּ" וְאִמְרוּ אָמֵן⁽¹⁵⁾.

15) וכן לענין החובה להפסיק באמצע הפרק של קריאת שמע וברכותיה כדי לענות לקדיש, כתב לקמן (סי' סו ס"ק יז) שדין זה

